

İKTİSADİ BÜYÜMENİN DEMOKRATİKLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

The Effects of Economic Growth on Democratization

Selim BAŞAR*

Şaduman YILDIZ**

İktisadi
Büyümenin
Demokratik

56

ÖZ

Araştırmanın Temeli: Demokratikleşme uzun bir tarihi süreç içinde ortaya çıkmış ve çeşitli evrimler geçirek kendini geliştirmiştir. 1959 yılına kadar demokrasinin bazı sosyal şartlara bağlı olduğu ileri sürülmüştür. Ancak 1959 yılında, Lipset demokrasinin sadece sosyal şartlara değil iktisadi gelişmenin gerçekleştirilmesi şartına da bağlı olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda demokratikleşme iktisadi büyüme ile gerçekleşen bir olgudur.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışma, Türkiye'deki iktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır.

Yöntem: Farklı zaman dilimleri esas alınarak çeşitli modeller kurulmuş ve ampirik olarak sınanmıştır. Modellerde gelir düzeyi dışında demokrasi geleneğini temsil eden değişkenlere de yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye'deki demokratik sürecin kesintiye uğradığı dönemler de tahminlerde dikkate alınmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Yapılan tahmin sonuçlarına göre, 1923 – 2003 döneminde Türkiye'de iktisadi büyümenin demokratikleşmeyi pozitif olarak etkilediği, fakat dönem uzunluğu kısaltıldığı zaman söz konusu ilişkinin her dönemde sürdürülemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler: Türkiye'de demokratikleşmenin sürdürülebilir hale getirilebilmesi için iktisadi büyümenin süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin iktisadi büyüme ve kalkınma süreci tekrar gözden geçirilmeli ve iktisadi büyüme destekleyici politikalar yeniden düzenlenmelidir. Ayrıca, enflasyon oranlarındaki artış demokratikleşmeyi olumsuz yönde etkilediğinden, enflasyon oranlarındaki artışın önüne geçilerek geleceğe yönelik iktisadi beklentilerdeki belirsizlik azaltılmalıdır. Son olarak toplumda demokratikleşme geleneğinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu nedenle eğitim ve öğretimin her kademesinde demokratikleşme bilincinin oluşturulmasına yönelik faaliyetler düzenlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, ekonomik büyüme, KPSS testi.

ABSTRACT

Fundamental of the Study: Democratization had occurred in a long historical process and had developed itself by having different evolutions. It had been claimed that democratization is based on some social conditions until 1959. However, in 1959, Lipset had suggested that democracy is based not only on social conditions but also the condition of realization of economic growth. In this context, democratization is a fact fulfilled with economic growth.

Goal of the Study: The purpose of this study is to investigate the effects of economic growth on democratization in Turkey.

Method: In the empirical section of this study, some models are constructed and tested by considering different time horizons. In these models, in addition to income level, some variables are used which represent democratic tradition. Also, the periods in which democratic process was deducted in Turkey are taken into account.

Findings and Results: According to the findings, it is concluded that the economic growth affected Turkish democratization in 1923 – 2003 period, on the other hand, when the time horizon is shortened, the mentioned relationship is not continuous.

Recommendations: Continuous of economic growth is necessary so that democratization can be sustained in Turkey. Therefore, economic growth and development process of Turkey must be revised and policies supporting economic growth must be arranged again. Also, indefiniteness in the economic expectations directed towards the future must be reduced, because increase in inflation rate affects democratization in a negative way. Finally, it must be provided that tradition of democratization is become widespread in society. Therefore, activities directed towards being constituted of democratization conscious must be arranged in every level of education.

Key words: Democracy, economic growth, KPSS test.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü

** Doktora öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, İktisat Bölümü

1.GİRİŞ

Demokrasi kelime olarak eski Yunanca'da halk, halk kitlesi veya yurttaşlar topluluğu anlamına gelen *demos* ile egemen olmak, iktidarı kullanmak veya yönetmek anlamına gelen *kratein* kelimelerinin birleştirilmesi ile türetilmiştir.¹ Bu durumda en klasik demokrasi tanımı *halkın kendi kendini yönetmesidir* (Schmidt, 2001: 13).

Demokrasinin iktisadi boyutu ile iktisadın demokrasi boyutu ve bunlar arasındaki ilişki ve etkileşimler demokratikleşme sürecinin tanımlanması açısından oldukça önemlidir (Türkkan,1996: 8). Nitekim demokrasi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki 1959 yılından itibaren tartışılan konular arasında yer almaktadır. Söz konusu tartışmaya öncülük eden Lipset (1959), *bir ulus ne kadar zenginse demokrasiyi sürdürme şansı o kadar fazladır* şeklindeki ifadesiyle iktisadi gelişmenin demokrasi üzerindeki etkisine işaret etmiştir (Lipset, 1960: 48 ve Lipset, 1959: 75). Bu bağlamda, dünyanın zengin ülkelerinin çoğu aynı zamanda dünyanın en demokratik ülkeleri arasında yer almaktadır. Nitekim modern büyüme süreci 19. yüzyılın başında ortaya çıkmadan önce çoğu ülke demokratik olarak sınıflandırılmamakta ve demokratikleşme büyüme ile gerçekleşen bir olgu olarak görülmektedir (Acemoglu vd., 2005: 1).

Çalışmanın yapısı şu şekildedir: İkinci bölümde konu ile ilgili uygulamalı çalışmalar çok ülke üzerine, alt bölge üzerine ve tek ülke üzerine yapılan çalışmalar şeklinde gruplandırılarak literatür araştırması sunulmaktadır. Üçüncü bölümde demokrasi düzeyinin ölçülmesi üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde ise iktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkileri ele alınmakta ve daha sonra beşinci bölümde söz konusu etkiler zaman serisi analizleri kullanılarak ampirik olarak test edilmektedir. Çalışmanın son kısmı olan altıncı bölümde sonuç ve tartışma ortaya konulmaktadır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Araştırmada konu ile ilgili uygulamalı çalışmalar çok ülke üzerine, alt bölge üzerine ve tek ülke üzerine yapılan çalışmalar olmak üzere üç başlık altında toplanarak ayrı ayrı ele alınmaktadır.

Çok ülke üzerine yapılan ilk çalışma Lipset (1959) tarafından yapılmıştır. Gelir düzeyi ile demokratikleşme arasındaki ilişkinin ele aldığı öncül çalışmada *Avrupalı ve İngilizce konuşan* ülkeler ile *Latin Amerika* ülkeleri, *istikrarlı demokrasiler* ve *istikrarlı diktatörlükler* olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmanın temel hipotezi, ulusların gelir düzeylerinin artmasının demokrasiyi sürdürme şansını arttıracak yönündedir. Söz konusu hipotezi test etmek için servet, sanayileşme, şehirleşme ve eğitim gibi iktisadi kalkınmanın çeşitli yönlerini açıklayan veriler kullanarak ele alınan ülkeler için karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları gelir düzeyi arttıkça, ülkelerin demokrasilerinin güçleneceğini ileri sürmektedir. Daha sonra Coleman (1960), Cutright (1963), Helliwell (1992, 1994), Burkhart vd. (1994), Boix vd. (2003), Epstein (2006), Lipset'in bulgularını destekler nitelikte çalışmalar yapmışlardır.

Neubauer ise (1967) çalışmasının sonuçlarında Cutright'ın (1963) araştırma sonuçlarının aksine *sosyo-iktisadi açıdan kalkınmış toplumların demokratik olma olasılığı daha fazladır* şeklindeki önermenin belirgin olmadığını vurgulamıştır. Benzer görüşü savunan Jackman (1973) çalışmasında elde ettiği sonuçların Lipset (1959) ve Cutright (1963) hipotezlerinden ziyade Neubauer (1967) hipotezi ile daha tutarlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, iktisadi kalkınma ile demokratik performans arasındaki ilişki doğrusal değildir.

¹ Eski Yunanca'da *democratia* olarak ifade edilen demokrasi kelimesi dilimize Fransızca'dan alınmıştır (Refik, 1947: 31).

Yapılan bir başka çalışma Bollen'e (1979) aittir. Çalışmanın amacı "daha önce kalkınmış olan ülkeler daha sonra kalkınmış olan ülkelere daha demokratiktir" hipotezinin sonuçlarının geçerli olup olmadığını test etmektir. Bollen'in (1979) elde ettiği tahmin sonuçları söz konusu hipotezin geçerli olmadığını göstermektedir. Yine çalışmanın sonuçlarında kalkınma düzeyinin bir ülkenin demokratik olup olmadığına karar vermede önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Arat ise (1988) Neubauer (1967) ve Jackman'ın (1973) iddiasını doğrularak gelişmiş ülkeler için iktisadi kalkınma ve demokrasi arasındaki ilişkinin önemli olmadığı fakat orta gelirli ülkelerde kalkınma düzeyindeki artışların demokrasi düzeylerinde artışlara yol açacağı sonucuna ulaşmıştır. Ancak çalışmada daha sonra uzun dönemli analizler yapılmış ve bu analizler sonucunda iktisadi kalkınma ve demokratikleşme arasındaki pozitif ilişkinin Lipset (1959) ve Coleman'ın (1960) aksine yok olduğu kanaatine varmıştır.

Inglehart (1990) demokratik istikrarın toplumun kişi başına GSMH ile ölçülen iktisadi yapısı ile hizmet sektöründe çalıştırılan nüfusun yüzdesi olarak ölçülen sosyal yapısı şeklindeki değişkenlerden etkilendiğini iddia etmiştir. Çalışmanın sonuçlarında söz konusu değişkenlerin demokratik istikrar üzerinde pozitif ve istatistiki olarak önemli etkiye sahip oldukları vurgulanmıştır.

Öte yandan, Muller (1995) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarında gelir eşitsizliğinin demokrasiyi etkilediği ve bu etkinin iktisadi kalkınmanın demokrasi üzerindeki pozitif etkisini yok ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Alesine vd. (1996) düşük büyümenin siyasal istikrarsızlık olasılığını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Londragen vd. (1996) ise, gelirin demokratikleşme etkisinin demokratik siyasal kurumların ortaya çıkışını teşvik eden önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarında, otoriter ülkelerde demokrasiye dönüşümün aracı olan iktisadi kalkınmanın artırılmasını sağlayan politikaların etkili olabilmesinin politikacıların düşündüğünden daha fazla zaman alabileceği ileri sürülmüştür.

Przeworski vd. (1997) ilk olarak gelirin diktatör rejimler üzerindeki etkisini inceleyerek kişi başına 1000 \$'ın altındaki ve 4000 \$'ın üstündeki gelir düzeylerinde diktatörlüğün azalma olasılığının düşük, 1000 – 4000 \$ gelir düzeylerinde bu olasılığın yüksek olduğunu ortaya koyarak Lipset'in (1959) *demokrasiler iktisadi kalkınmanın bir sonucu olarak ortaya çıkarlar* şeklindeki önermesinin geçerli olmadığını belirtmişlerdir. Çalışmada daha sonra demokratik rejimlerde demokrasi ile gelir arasındaki ilişki incelenmiş ve demokratik olan ülkelerde gelir seviyesi arttıkça demokrasiyi sürdürme olasılığının artacağı belirtilerek Lipset'in (1959) *bir ulus ne kadar zenginse demokrasiyi sürdürme olasılığı o kadar fazladır* şeklindeki önermesinin ise geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık Gould vd. (2003) göre, iktisadi büyüme diktatör rejimlerde demokrasiye dönüşüm olasılığını artırıcı, demokratik rejimlerde ise demokrasinin düşme olasılığını azaltıcı yönde etkilidir ve demokratik olmayan mekanizmalar zayıf olduğu zaman kalkınmanın demokrasinin sürdürülmesi üzerindeki etkisi daha fazladır. Benzer şekilde Milanovic'in (2005) yaptığı çalışmada ise Przeworski vd. (1997) hipotezi reddedilmiş ve gelirin daha yüksek demokrasi düzeylerine geçiş için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Barro (1999), demokrasinin varlığının kişi başına GSMH, ilköğretimde okullaşma oranı, kadın ve erkeklerin ilköğretimde okullaşması arasındaki daha düşük fark ile arttığını; fakat demokrasinin kentleşme ve doğal kaynaklara daha fazla bağımlı olma ile düşme eğiliminde olduğunu vurgulamıştır.

Glasure vd. (1999) göre ise, iktisadi kalkınma az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek demokrasi düzeylerine yol açmaktadır. Buna karşılık gelişmiş ülkeler için, iktisadi kalkınmadan demokratik performansa doğru bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Acemoglu vd. (2005), tarihi faktörler dikkate alınmadığı zaman demokrasi ve gelir arasında pozitif ilişkinin ortaya çıktığını, ancak tarihi faktörler dahil edilerek yapılan uzun dönemli analizler sonucunda gelirin demokrasi üzerindeki etkisinin kanıtlanamadığını belirtmişlerdir.

Alt bölge düzeyinde yapılan ilk çalışma Landman'a (1999) aittir. Landman(1999) Latin Amerika'daki 70 ülke için alt bölge çalışması yaparak, söz konusu bölgede Lipset (1959) teorisinin geçerli olup olmadığını test etmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, kişi başına GSMH, kişi başına enerji kullanımı veya reel kentsel ücretler çalışmada ele alınan demokrasi ölçütleri ile ilişkili değildir.² Nitekim Landman (1999), Lipset'in (1959) teorisinin alt bölge düzeyinde doğrulanmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bernhagen (2001) ise Landman'ın (1999) *Latin Amerika'da demokrasi ile iktisadi kalkınma arasında pozitif ilişki yoktur* şeklindeki iddiasının geçerliliğini test etmiş ve demokrasi ile iktisadi kalkınma arasında pozitif ve önemli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Alfaro (2002) da Lipset'in (1959) teorisinin alt bölge düzeyinde geçerliliğini ortaya koymak için Orta Amerika'nın Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua ülkelerini ele almıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre alt bölge düzeyinde demokrasi iktisadi kalkınmaya bağlı değildir.

Tek ülke üzerine yapılan çalışmalardan ilki Kim'e (1971) aittir. Kim 1968 dönemine ait verilerle *sosyo-iktisadi kalkınmanın belirli bir düzeyi demokrasinin istikrarı için gereklidir* şeklindeki Lipset (1959) ve Cutright (1963) hipotezinin Japonya için geçerli olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, sosyo-iktisadi kalkınmanın ve demokrasinin ölçümleri arasında güçlü ve pozitif bir ilişki sağlanamadığı için Lipset (1959) ve Cutright (1963) hipotezleri Japonya için geçerli değildir.

Monshipouri vd. ise (1995) Pakistan'daki iktisadi büyümenin güçlü ve büyük bir orta sınıfı oluşturmadığını fakat elit grupların ortaya çıkmasına ve güçlenmesine yol açtığını belirtmişlerdir. Çalışmada ayrıca Pakistan'daki iktisadi büyümenin sürdürülebilir demokrasiyi değil, otoriter rejimlerin yaşamasını sağladığı vurgulanmıştır.

3. DEMOKRASİ DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİ

Demokrasinin doğrudan ölçülmesi zordur. Buna rağmen birçok çalışmada demokrasiyi ölçme konusunda, özellikle Dahl'ın (1971, 1989) *Poliarşi* adlı araştırması referans alınmaktadır. *Poliarşi* kelime anlamıyla *çoğunluğun egemenliği* anlamına gelmektedir. Söz konusu kavram, daha önce bu anlamıyla 17. Yüzyılda Alstedius tarafından ortaya atılmıştır. Alstedius, *poliarşiyi* en yüksek iktidarın halkın elinde bulunduğu bir sistem olarak ifade etmiştir (Maier, 1985: 190).

Dahl'a göre (1989) tam gelişmiş bir poliarsinin varlığından söz edebilmek için şu özelliklerin bir arada olması gerekmektedir: 1) Görevde olanların seçilmesi, 2) Serbest ve centilmence ve düzenli olarak yapılan seçimler, 3) Bütün yetişkinlerin seçimlere katılma hakkına sahip oldukları bir seçim sistemi, 4) Bütün yetişkinlerin sahip olduğu edilgen seçim hakkı, 5) Düşünce özgürlüğü, 6) Haberleşme

² Ele alınan demokrasi ölçütleri; Freedom House (1989), Polity III (1995), Banks (1994), Arat (1991), Poe ve Tate (1994) ve Vanhanen (1997)'dir.

özgürlüğü, 7) Örgütlenme ve koalisyon özgürlüğü. Dahl (1989) söz konusu özellikleri dikkate alarak bir demokrasinin varlığının anlaşılabilmesi için göstergeler sunmaktadır. Bu bağlamda demokrasi doğru olarak ölçülebilmektedir (Schmidt, 2001: 259).

1980'li ve 1990'lı yıllarda Dahl'dan (1971) hareket eden ve çoğunlukla ülkeleri karşılaştırma temeline dayanan birçok demokrasi ölçütü geliştirilmiştir. Söz konusu ölçütler; Polity I (Gurr, 1974), Sussman (1982), Coppedge vd. (1990), Polity II (Gurr, 1990), Arat (1991), Inkeles (1991), Hadenius (1992), Bollen (1993), Banks (1994), Beetham (1994), Poe ve Tata (1994), Polity III (Jagers vd., 1995), Gasiorowski (1996), Przeworski vd. (1997), Vanhanen (1997), Polity IV (Marshall vd., 2002), Freedom House (2005), Demokrasi Endeksleri olarak sıralanabilir. Bu endekslerde farklı ölçüm araçları kullanılmıştır.

Uygulamalı çalışmalarda sık olarak rastlanan demokrasi endekslerinden biri Freedom House Demokrasi Endeksi'dir. Dünyada demokratikleşme sürecini analiz eden söz konusu endeks, bağımsız sivil toplum kuruluşlarından Freedom House (ABD) tarafından her yıl yayımlanan *Freedom in the World* adlı raporlarda yer almaktadır. 1972'den beri yayımlanan bu endeks siyasal haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere, iki tür zaman serisinden oluşmaktadır. Söz konusu endekste bir ülkedeki siyasal rejimin demokrasi olup olmadığının tespiti ve derecesi konusunda bazı temel ölçütler dikkate alınmaktadır. Demokrasi için gerekli ölçütlerin başında çok partili ve rekabetçi bir sistemin varlığı, vatandaşların birçok aday arasından hür ve adil şekilde tercih yapabilmesi, muhalefette yer alanların iktidarı elde etme ve iktidara katılma şanslarının resmi olarak bulunması gelmektedir. Söz konusu niteliklere sahip siyasal sistemler demokratik sistemler olarak sınıflandırılmıştır. Diğer yandan devletlerin siyasal sistemleri siyasal haklara ve sivil özgürlüklere göre *özgür*, *kısmen özgür*, *özgür olmayan* şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır. Bu bağlamda endekste yer alan ülkelere 1-7 arasında değerler verilmiştir. Söz konusu endekste 1 skoru tam gelişmiş demokrasileri ve 7 skoru ise demokratik unsurların yokluğunu göstermektedir. Buna göre Freedom House Endeksi'nde yer alan siyasal haklar ve sivil özgürlükler skorlarının yıllık ortalaması 1 ile 2.5 arasında değer alan siyasal sistemler *özgür*, 3 ile 5.5 arasında değer alanlar *kısmen özgür* ve 5.5 ile 7 arasında değer alanlar ise *özgür olmayan* siyasal sistemler şeklinde sınıflandırılmıştır (Freedom House, 2007) Çeşitli ülkelere ait demokrasi endeksleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerin Freedom House Endeksleri (2005)

Ülke	Siyasal Haklar (PR)	Sivil Özgürlükler (CL)	Özgürlük Derecesi
Afganistan	5	5	Kısmen özgür
Avustralya	1	1	Özgür
Bahreyn	5	5	Kısmen özgür
Bolivya	3	3	Kısmen özgür
Çin	7	6	Özgür değil
Danimarka	1	1	Özgür
El Salvador	2	3	Özgür
Finlandiya	1	1	Özgür
Gürcistan	3	3	Kısmen özgür
Haiti	7	6	Özgür değil
Hindistan	2	3	Özgür
Honduras	3	3	Kısmen özgür
Irak	6	5	Özgür değil
İran	6	6	Özgür değil
Japonya	1	2	Özgür
Libya	7	7	Özgür değil
Malta	1	1	Özgür
Kuzey Kore	7	7	Özgür değil
Suudi Arabistan	7	6	Özgür değil
Tayvan	1	1	Özgür
Türkiye	3	3	Kısmen özgür
Uganda	5	4	Kısmen özgür
Venezuela	4	4	Kısmen özgür
Yemen	5	5	Kısmen özgür
Zambiya	4	4	Kısmen özgür

Kaynak: Freedom House (2006).

Bir diğer demokrasi endeksi ise *Polity Demokrasi Endeksi*'dir. Polity I (Gurr, 1974) , Polity II (Gurr, 1990), Polity III (Jagers vd., 1995) ve Polity IV (Marshall vd., 2002) veri setleri, dünya sistemindeki devletlerin yönetim özelliklerini kodlayan Polity (siyasal sistem veya yönetim şekli) araştırmasının aşamalarını ifade etmektedir. Her aşamada bir önceki aşamaya göre ele alınan ülke sayısı artırılarak, bu araştırmanın son şeklini oluşturan Polity IV veri setinde 161 devlete yer verilmiştir.

Polity veri setlerinde yer alan demokrasi skoru 0 ile 10 arasında değişen değerler almakta ve 0 demokratik unsurların yokluğunu ve 10 ise tam gelişmiş demokrasileri göstermektedir. Söz konusu endeks Siyasal Katılım Rekabetçiliği (Competitiveness of Executive Recruitment), Siyasal Katılım Açıklığı (Openness of Executive Recruitment), Siyasal Katılım Rekabetçiliği ve Başkanlık Yönetimi Üzerindeki Sınırlamalar (Constraints on the Chief Executive) ile ilgili kodlamalar ele alınarak oluşturulmuştur. Aynı şekilde otokrasi skoru 0 ile 10 arasında değerler almakta ve 0 otokratik unsurların yokluğunu ve 10 ise tam gelişmiş otokrasileri göstermektedir. Otokrasi skoru da Siyasal Katılım Rekabetçiliği (Competitiveness of Political Participation), Katılım Düzenlemesi (Regulation of Participation), Siyasal Katılım Açıklığı, Siyasal Katılım Rekabetçiliği ve Başkanlık Yönetimi Üzerindeki Sınırlamalar ile ilgili kodlamalar ele alınarak demokrasi skoruna benzer yolla oluşturulmuştur. Polity endeksi ise demokrasi skorundan otokrasi skoru çıkarılarak elde edilmektedir. Demokrasi ve otokrasi skorları arasındaki farkı ifade eden Polity endeksi demokrasinin çok yaygın olarak kullanılan bir ölçümüdür. Söz konusu endekste -10 (güçlü otokrasi) ve +10 (güçlü demokrasi) arasında skorlar yer almaktadır. Polity IV veri setinde diğer veri setlerinden farklı olarak, Polity Demokrasi Endeksi'nin zaman serisi analizlerinde kullanımını kolaylaştırmak için

söz konusu veri setine Polity 2 skoru eklenmiştir. Polity 2 skoru ile Polity endeksinde yer alan standart yönetim skorları (-66, -77, -88)³ geleneksel yönetim skorlarına⁴ dönüştürülmüştür (Marshall vd., 2002). Çeşitli ülkelere ait demokrasi endeksleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

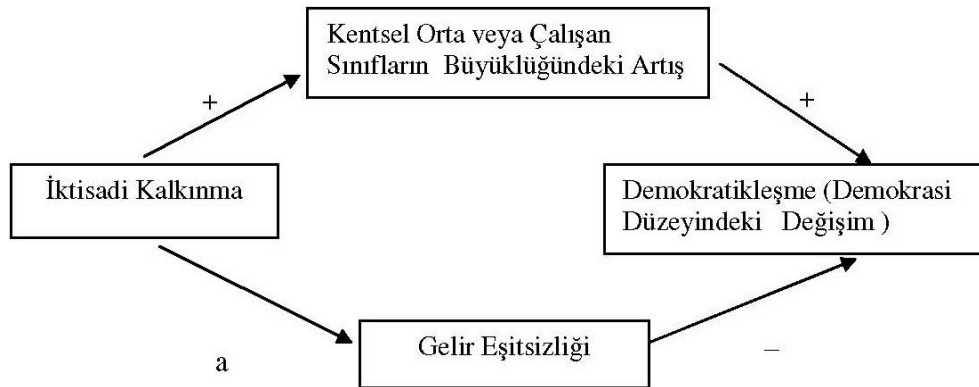
Tablo 2. Seçilmiş Ülkelerin Polity Skorları.

Ülkeler/Yıllar	1980	1990	2000	2003
ABD	+10	+10	+10	+10
Jamaika	+10	+10	+9	+9
Güney Kore	-8	+6	+8	+8
Romanya	-8	+5	+8	+8
Kolombiya	+8	+8	+7	+7
Türkiye	-5	+9	+7	+7
Sudan	-7	-7	-7	-6
Zimbabve	+5	-6	-5	-7
Umman	-10	-10	-9	-8
Swaziland	-10	-10	-9	-9
Suudi Arabistan	-10	-10	-10	-10

Kaynak: Polity IV Project (2006).

4. İKTİSADİ BÜYÜMENİN DEMOKRASİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İktisadi kalkınmanın demokratikleşme üzerindeki etkisi, iktisadi kalkınma ile gelir eşitsizliği arasındaki *ters U* ilişkisini (a) dikkate alan Muller tarafından aşağıdaki şekildeki gibi özetlenmiştir (Muller, 1995: 968–9).

Şekil 1. İktisadi Kalkınma, Gelir Eşitsizliği ve Demokrasi İlişkisi.

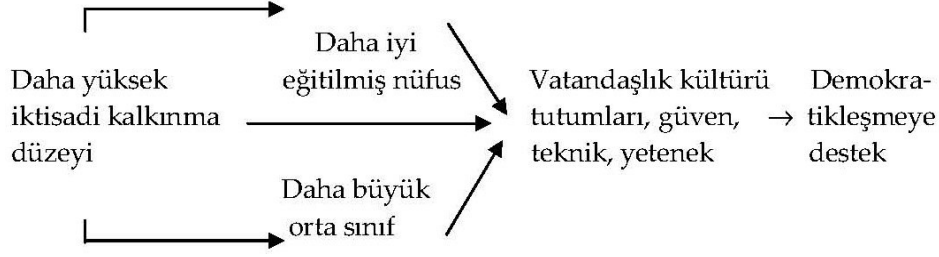
Şekil 1’de görüldüğü gibi, iktisadi kalkınma tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne doğru hareket eden işgücü akışına yol açmakta ve işgücündeki bu değişim de şehirlerde orta sınıfın büyüklüğünü artırmaktadır. Söz konusu bu artış ise demokrasiyi güçlendirmektedir. Diğer yandan iktisadi kalkınma gelir eşitsizliğine de yol açmaktadır. Bu durum çalışan sınıfları radikalleştirmekte ve sınıflar arasında kutuplaşmayı artırmaktadır. Bu bağlamda gelir eşitsizliği doğrultusunda ortaya çıkan toplumsal kargaşa demokrasinin sürdürülmesi üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır (Muller, 1995: 968–9).

Eğitim ve orta sınıfı etkileyen iktisadi gelişme ile demokratikleşme arasındaki ilişki, Huntington tarafından aşağıdaki şekildeki gibi özetlenmiştir (Huntington, 1991: 68–9).

³ (-66) skoru devletleri yönetim süreçlerindeki ara dönemi, (-77) anarşi önemini, (-88) ise geçiş dönemini ifade etmektedir.

⁴ Geleneksel yönetim skoru ile -10 ile +10 arasında yer alan değerler ifade edilmektedir.

Şekil 2. Bir Demokratikleşme Faktörü olarak İktisadi Gelişme

Şekil 2’de görüldüğü gibi daha yüksek iktisadi kalkınma düzeyi, daha iyi eğitilmiş nüfus ve daha büyük orta sınıfa yol açarak suretiyle vatandaşlık kültür tutumları, güven ve teknik yetenekleri artırarak demokratikleşmeye destek olmuştur. Benzer şekilde Lipset’e (1959: 78–9) göre iktisadi kalkınma, okuryazarlık oranını ve eğitim seviyesini yükseltirken; eğitim sayesinde insanların bakış açıları gelişip anlayışlı olma özellikleri artmakta ve radikal doktrinleri benimsemekten uzaklaşmaktadırlar.

Ayrıca Lipset (1959: 83–4) iktisadi gelişmenin demokrasi üzerindeki etkisinin, birbiriyle ilişkili olan siyasal kültür ve toplumsal yapıdan etkilendiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda iktisadi gelişme toplumsal tabakalaşma yapısının şeklini, aşağı sınıf tabanına doğru genişleyen sivri bir piramit olmaktan kurtarıp, ortası şişkinleşen bir elmas kesitine benzeterek orta sınıfın siyasal rolünü etkilemektedir. Söz konusu sınıf, ılımlı ve demokratik partileri özendirip aşırı grupları cezalandırarak çatışmaları yumuşatmaktadır. Böylece anti-demokratik parti ve ideolojiler törpülenmektedir. Yukarı sınıfın siyasal değer ve davranışları da ulusal gelire bağlı olarak değişmektedir. Bir ülke ne kadar yoksul ve aşağı sınıfların hayat standartları ne kadar düşükse, yukarı tabakaların aşağı tabakaları toplumdan dışlayarak alt sınıf olarak nitelendirmek için duydukları baskı da o kadar büyük olmaktadır. Üst sınıflar ile alt sınıfların yaşam standartlarındaki fark bunu psikolojik olarak gerekli kılmaktadır. Söz konusu durumda üst tabakalar alt tabakaların, özellikle iktidarı paylaşma hakkının olmasını kabul etmemektedirler. Yukarı tabakalar yalnızca kendileri demokrasiye karşı olmakla kalmazlar, aynı zamanda aşağı sınıfların aşırı tepkilerinin yoğunlaşmasına da yol açmaktadırlar.

5. EKONOMETRİK ÇERÇEVE

5.1 Veri, Dönem ve Yöntem

Bu çalışmada Türkiye’de demokrasi ile iktisadi büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki ekonometrik olarak incelenmektedir.

Analizlerde 1923 – 2003, 1962 – 2003 ve 1980 – 2003 dönemlerine ait yıllık zaman serisi verileri ele alınarak Türkiye üzerine bir analiz yapılmıştır.

Uygulamanın verileri demokrasi endeksi, GSMH ve enflasyon değişkenlerine ait zaman serisi verilerinden oluşmaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan DEM1, Polity Demokrasi Endeksi’nin Polity 2 skorunu temsil etmektedir. Polity 2 skorunda -10 ile +10 arasında değerler yer almaktadır. Polity 2 skorunun analizlerde kullanımını kolaylaştırmak için, söz konusu skor 0 – 20 arasında yeniden ölçeklendirilerek DEM11 değişkeni elde edilmiştir. Polity Demokrasi Endeksi Polity IV Project’den alınmıştır. Ayrıca söz konusu bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerleri bazı modellerde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Söz konusu değişkenlere ait teorik beklenti, işaretlerinin pozitif olacağı yönündedir.

GSMH ise Y değişkeni ile temsil edilmektedir. Söz konusu değişkene ait veriler TÜİK İstatistiki Göstergeler'den alınmıştır. 1923 – 2003 dönemi GSMH verileri 1923 – 1948 dönemi için 1948 yılı fiyatları, 1948 – 1967 dönemi için 1968 fiyatları ve 1968 – 2003 dönemi için 1987 fiyatları baz alınarak oluşturulmuştur. Söz konusu değişkenin işareti pozitif olarak beklenmektedir.

Enflasyon oranları π değişkeni ile ifade edilmektedir. Enflasyon oranı olarak, Tüketici Fiyat Endeksi'ne (TÜFE) göre hesaplanan yıllık enflasyon oranı kullanılmıştır. Bu değişkene ait veriler TÜİK'den alınmıştır. Söz konusu değişkene ait teorik beklenti, işaretinin negatif olacağı yönündedir.

D50 değişkeni ise çok partili döneme geçişin demokrasiye etkisini ortaya koymak için geliştirilmiştir. Söz konusu değişken 1950 yılı için "1" diğer yıllar için "0" değerini almıştır. Bu değişkenin işareti pozitif olarak beklenmektedir

D60 ve D80 değişkenleri askeri müdahale dönemlerinin demokratikleşme üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik olarak geliştirilmiştir. D60 değişkeni 27 Mayıs 1960 dönemi için "1", diğer dönemler için "0" değerini almıştır. Aynı şekilde D80 değişkeni 12 Eylül 1980 askeri müdahale dönemi için "1", diğer dönemler için "0" değerini almıştır. Söz konusu değişkenlere ait teorik beklenti işaretlerinin negatif olacağı yönündedir.

Araştırmada kullanılan veriler Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Veri Seti

Veri	Açıklama	Kaynak
DEM1	Polity Demokrasi Endeksi'nin Polity 2 skoru, -10 ile +10 arasında değerler almaktadır.	Polity IV Project
DEM11	Demokrasi endeksi, Polity 2 skorunun 0 – 20 arasında yeniden ölçeklendirilmesiyle oluşturulmuştur.	
Y	GSMH, 1923 – 1948 dönemi için 1948 yılı fiyatları, 1948 – 1967 dönemi için 1968 fiyatları, 1968 – 2003 dönemi için 1987 fiyatları baz alınarak oluşturulmuştur.	TÜİK
π	TÜFE'ye göre hesaplanan yıllık enflasyon oranı.	TÜİK
D50	Çok partili döneme geçişi gösteren kukla değişken, 1950 yılı için "1", diğer yıllar için "0" değerini almaktadır.	
D60, D80	Kukla değişkenler, sırasıyla 1960, 1980 askeri müdahale dönemlerini temsil etmektedirler. Söz konusu değişkenler ilgili yıllarda "1", diğer yıllarda "0" değerlerini almaktadırlar.	

5.2 Model ve Tahmin Sonuçları

İktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla oluşturulan modellerde kullanılan değişkenler,

$$DEM = f(Y, \pi, D80, D60, D50)$$

olarak ifade edilmektedir.

1923 – 2003 dönemi için bir model oluşturulmuştur. Söz konusu model;

$$\text{Model: } DEM1 = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y) + \beta_2 DEM1(-1) + \beta_3 D50 + \beta_4 D80 + \beta_5 D60 + u$$

Model'de, DEM1(-1) bağımlı değişken olan DEM1'in gecikmeli değerini ifade etmektedir. Söz konusu modelde gelirin demokrasi üzerindeki etkisinin pozitif olması beklenmektedir.

1962 – 2003 dönemi için ise iki model oluşturulmuştur. 1962 yılında 1960'ta yapılan askeri müdahaleden yeni çıkmış ve demokrasiye geri dönmüştür. Bu bağlamda söz konusu dönemde askeri müdahaleden sonra demokrasi ile GSMH arasındaki ilişkinin devam edip etmediği araştırılmaktadır. Söz konusu modeller;

$$\text{Model 1: } \ln(\text{DEM11}) = \beta_0 + \beta_1 \text{D80} + \beta_2 \ln(\text{DEM11}(-1)) + \beta_3 \ln(Y(-1)) + u$$

$$\text{Model 2: } \ln(\text{DEM11}) = \beta_0 + \beta_1 \text{D80} + \beta_2 \ln(\text{DEM11}(-1)) + u$$

biçiminde oluşturulmuştur.

Araştırmada ele alınan diğer bir dönem ise 1980 – 2003 dönemidir. Söz konusu dönemde dört model kurularak, bağımlı değişkenin ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişken üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Söz konusu dönemde oluşturulan modeller;

$$\text{Model 1: } \ln(\text{DEM11}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y(-1)) + \beta_2 \pi(-2) + \beta_3 \ln(\text{DEM11}(-1)) + u$$

$$\text{Model 2: } \ln(\text{DEM11}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y(-2)) + \beta_2 \pi(-2) + \beta_3 \ln(\text{DEM11}(-1)) + u$$

$$\text{Model 3: } \ln(\text{DEM11}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y(-3)) + \beta_2 \pi(-2) + \beta_3 \ln(\text{DEM11}(-1)) + u$$

$$\text{Model 4: } \ln(\text{DEM11}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y(-4)) + \beta_2 \pi(-2) + \beta_3 \ln(\text{DEM11}(-1)) + u$$

şeklinde kurulmuştur.

Araştırmada öncelikle verilerin zaman serisi özelliklerini ortaya koymak için KPSS testi uygulanmış, daha sonra iktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkileri En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Söz konusu analizlerin yapılmasında Eviews 5.1 ekonometrik paket programı kullanılmıştır.

Box ve Jenkins'in 1970 yılında yayınlanan *Zaman Serisi Analizleri: Tahmin ve Kontrol* adlı kitabı ile gelişme gösteren zaman serisi analizlerinde dikkate alınması gereken en önemli kavramlardan biri durağanlık kavramıdır (Ertek, 1996: 380). Durağanlık, zaman serisi verilerinin sabit bir ortalama etrafında dalgalandığı ve dalgalanmanın varyansının özellikle zaman boyunca sabit kaldığı bir süreci ifade etmektedir (Sevüktekin vd., 2005: 199). Bu bağlamda durağan olmayan seriler ile yapılacak tahminlerde sahte regresyon sorunu ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, durağan olmayan seriler, farkları alınarak durağan hale getirilmektedir. Zaman serilerinde birim kök olup olmadığının araştırılmasında Dickey – Fuller (DF), Genişletilmiş Dickey – Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) gibi çeşitli testler kullanılmaktadır. Özellikle DF ve ADF testlerinden elde edilen sonuçların belirlenen gecikme uzunluğuna fazla duyarlı olması zaman zaman eleştirilmektedir. Bu bağlamda son dönem çalışmalarında gecikme uzunluğuna duyarlı olmayan Kwiatkowski – Phillips – Schmidt – Shin (KPSS) durağanlık testinin tercih edildiği görülmektedir. KPSS birim kök testi, PP, DF ve ADF testlerindeki sabitli, sabitli – trendli ve sabitsiz – trendsiz olmak üzere üç yönden değil, sabitli ve sabitli – trendli olmak üzere iki yönden hesaplanmaktadır. KPSS durağanlık testinin boş hipotezi de PP, DF ve ADF birim kök testlerinin boş hipotezinin tersidir (Başar vd., 2007: 8). Nitekim KPSS testi için kurulacak hipotezler, boş hipotez zaman serisinin durağan olduğunu buna karşılık alternatif hipotez ise zaman serisinin durağan olmadığını ima etmektedir (Sevüktekin vd., 2005: 306).

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışma için ilk olarak KPSS durağanlık testi⁵ yapılmış ve ele alınan verilerin zaman içerisinde durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Verilerin grafiklerine bakılarak sabit ve trende sahip oldukları gözlemlenmiştir.

1923 – 2003, 1962 – 2003 ve 1980 – 2003 dönemlerinde oluşturulan modellerdeki değişkenlere ait KPSS⁶ durağanlık test sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

⁵ KPSS durağanlık testinin uygulanmasında gecikme uzunluğunun seçiminde Newey – West Bandwidth yöntemi esas alınmıştır.

⁶ KPSS testinin kritik değerleri Kwiatkowski vd. (1992: 166) Tablo 1'den alınmıştır.

Tablo 4. KPSS Durağanlık Testi Sonuçları

1923–2003 Döneminde Ele Alınan Modellerdeki Değişkenler	Sabit ve Trendli
DEM1	0,1389**
ln(Y)	0,0926**
1962–2003 Döneminde Ele Alınan Modellerdeki Değişkenler	
ln(DEM11)	0.0987**
ln(Y)	0.1420**
1980–2003 Döneminde Ele Alınan Modellerdeki Değişkenler	
ln(DEM11)	0.1440**
ln(Y)	0.1444**
Π	0.1213**
0.05 anlamlılık düzeyi için Kritik Değer	0,1460

Tablo 4'ten elde edilen sonuçlara göre bütün değişkenler %5 önem düzeyinde durağandırlar. Bu nedenle, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını analiz etmek için kullanılan kointegrasyon analizinin uygulanmasına gerek kalmadan doğrudan tahmin yapılabilmektedir (Başar vd., 2007: 8). Nitekim belirlenen modeller EKK yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir.

1923 – 2003 dönemi alınarak, GSMH'nın demokrasi üzerindeki etkisini ortaya koymak için oluşturulan modelin EKK tahmin sonuçları aşağıdaki gibi elde edilmiştir;⁷

$$\begin{aligned}
DEM1 = & -1.6170 + 0.1751 \ln(Y)^* + 0.8296 DEM1(-1)^{***} + 0.9606 D50 - 13.9571 D80^{***} \\
& (-1.3439) \quad (1.8812) \quad (13.9851) \quad (0.3552) \quad (-5.2076) \\
& + 3.3426 D60 \\
& (1.2497)
\end{aligned}$$

$$R^2 = 0.84, \bar{R}^2 = 0.83, DW = 1.92, F = 82.5176 (0.0000)$$

Tahmin sonuçlarına göre ln(Y), DEM1(-1) ve D80 değişkenleri istatistiki olarak anlamlı olup,⁸ söz konusu değişkenlerin işaretleri teoride ifade edilen beklenti ile aynıdır. ln(Y) değişkeninde meydana gelen artış DEM1 değişkenini artırmaktadır. Yani demokrasi ile GSMH arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır. Bağımlı değişken DEM1'in gecikmeli değeri de regresyona koşulmuş ve DEM1(-1)'de meydana gelen artışın DEM1'i artırdığı tahmin edilmiştir. Demokrasi ile gecikmeli değeri arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır. Nitekim bu durum Türkiye'de demokrasi geleneğinin oluşmasının demokrasiyi artırdığını akla getirmektedir. Diğer yandan 1980 yılında yaşanan askeri müdahale demokrasinin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Bu bağlamda söz konusu darbeyi temsil eden D80 değişkenindeki artış demokrasiyi azaltmakta ve bu da beklenti ile aynı yönde olmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre D50 ve D60 değişkenleri istatistiki olarak anlamsızdır. Dolayısıyla D50 ve D60 değişkenlerinin esas alınan dönemde demokrasi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

1962 – 2003 dönemi ele alınarak, GSMH'nın demokrasi üzerindeki etkisini ortaya koymak için oluşturulan modellerin EKK tahmin sonuçları aşağıdaki gibi elde edilmiştir;⁹

⁷ Söz konusu dönemde ele alınan değişkenlerin tanımsal istatistikleri Ek 1'de, korelasyon katsayıları Ek 2'de verilmiştir.

⁸ Tahmin sonuçları kısmında yer alan parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. (*) = 0.10, (**) = 0.05 ve (***) = 0.01 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

⁹ Söz konusu dönemde ele alınan değişkenlerin tanımsal istatistikleri Ek 3'te, korelasyon katsayıları Ek 4'te verilmiştir.

$$\ln(\text{DEM11}) = 1.1174 - 1.2914 \text{D80}^{***} + 0.6186 \ln(\text{DEM11}(-1))^{***} - 0.0021 \ln(\text{Y}(-1))$$

(2.6799) (-5.3477) (6.0929) (-0.1350)

$$R^2 = 0.62, \bar{R}^2 = 0.59, \text{D.W} = 2.04, \text{F} = 20.6815 (0.0000)$$

Tahmin sonuçlarına göre $\ln(\text{DEM11}(-1))$ istatistiki olarak anlamlı olup, işareti hipotezdeki beklenti ile aynı yöndedir. $\ln(\text{DEM11}(-1))$ 'deki artış demokrasiyi artırmaktadır. Diğer yandan $\ln(\text{Y}(-1))$ değişkeni istatistiki açıdan anlamsız olup, işareti de teorideki beklenti ile ters yöndedir. Ayrıca D80 değişkeni de istatistiki açıdan anlamlı olup, işareti beklenti ile aynı yönde gerçekleşmektedir.

1962 – 2003 dönemi ele alınarak oluşturulan Model 2'nin tahmin sonuçları aşağıdaki gibidir;

$$\ln(\text{DEM11}) = 1.0756 - 1.2934 \text{D80}^{***} + 0.6205 \ln(\text{DEM11}(-1))^{***}$$

(3.9001) (-5.4365) (6.2538)

$$R^2 = 0.62, \bar{R}^2 = 0.60, \text{D.W} = 2.04, \text{F} = 31.8357 (0.0000)$$

Model 1'de $\ln(\text{Y}(-1))$ değişkeni hem istatistiki açıdan anlamsız hem de işareti beklentinin aksi yönde çıkmıştır. Bu nedenle Model 2'de söz konusu değişken modelden çıkarılmış ve oluşturulan yeni model tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre her iki değişkenin de istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca söz konusu değişkenlerin işaretleri de beklenti ile aynı yönde gerçekleşmektedir. Model 1 ve Model 2 uyumun iyiliği açısından karşılaştırıldığı zaman, Model 2'nin \bar{R}^2 Model 1'inkinden daha büyük olduğu için Model 2'nin uyumun iyiliği açısından daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 1962 – 2003 döneminde demokrasiyi 1980 darbesi ile demokrasinin gecikmeli değeri daha fazla etkilemektedir.

Araştırmada incelenen bir diğer dönem ise 1980 – 2003 dönemidir. Söz konusu döneme ait veriler kullanılarak tahmin edilen dört model için tahmin sonuçları aşağıdaki Tablo 5'te verilmiştir.¹⁰

¹⁰ Söz konusu dönemde ele alınan değişkenlerin tanımsal istatistikleri EK 5'te, korelasyon katsayıları Ek 6'da verilmiştir.

Tablo 5. 1980 – 2003 Döneminde GSMH'nın Demokrasi Üzerindeki Etkisi

Bağımlı Değişken: Demokrasi (ln(DEM11))				
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Sabit	-4.2398 (-1.2502)	-3.7905 (-1.2075)	4.1025 (4.5576)	0.7993 (0.8542)
ln(Y(-1))	0.3518* (1.7468)	-	-	-
π (-2)	-0.0061*** (-3.0128)	-0.0060*** (-3.0121)	0.0008 (1.2325)	-0.0002 (-0.5311)
ln(DEM11(-1))	0.3677*** (2.8875)	0.3780*** (3.0542)	0.0537 (1.3990)	0.8062*** (4.5894)
ln(Y(-2))	-	0.3259* (1.7447)	-	-
ln(Y(-3))	-	-	-0.0790 (-1.5253)	-
ln(Y(-4))	-	-	-	-0.0125 (-0.3464)
R ²	0.67	0.66	0.19	0.61
\bar{R}^2	0.61	0.61	0.05	0.54
DW	2.11	2.11	0.66	1.96
F	12.1833	12.1770	1.3563	8.6619
Prob.F	0.0001	0.0001	0.2896	0.0012

Parantez içindeki değerler, hesaplanan t değerlerini göstermektedir. (*)= 0.10, (**)= 0.05 ve (***)= 0.01 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Model 1'den elde edilen sonuçlara göre ln(Y(-1)) değişkeni arttıkça demokraside artmaktadır. Yani 1980 – 2003 döneminde demokrasi ile GSMH'nın gecikmeli değeri arasında pozitif ve istatistiği bakımdan anlamlı bir ilişki söz konusudur. π (-2) değişkeni ise istatistiki açıdan anlamlı görünmekte ve bu değişkenin işareti teoride ifade edilen beklenti ile aynı yönde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda söz konusu dönemde enflasyonun gecikmeli değerinde meydana gelen artış demokrasiyi azaltmaktadır.

Model 2'nin tahmin sonuçlarına göre bütün değişkenler istatistiki bakımdan anlamlı olmakta ve işaretleri de beklenti ile aynı yönde gerçekleşmektedir. Yani enflasyonun gecikmeli değeri ile demokrasi arasında negatif yönlü bir ilişki, GSMH'nın gecikmeli değeri ile demokrasi arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır.

Model 3'ün tahmin sonuçlarına göre hem parametreler teker teker anlamsız hem de model bir bütün olarak anlamsızdır. R² değeri düşük bir değer olarak gerçekleşmekte ve bu bağlamda söz konusu dönemde modelin açıklama gücü de düşük görünmektedir.

Model 4'den elde edilen sonuçlara göre ln(DEM11(-1)) değişkeni dışındaki değişkenler istatistiki bakımdan anlamsız oldukları görülmektedir. 1980 – 2003 döneminde demokrasi ile gecikmeli demokrasi değeri arasında pozitif bir ilişki söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda demokrasi ile gecikmeli değeri arasındaki pozitif ilişki daha önce elde edilen tahmin sonuçları ile paralellik arz etmektedir. Söz konusu durumda demokrasi geleneğinin oluşmasının demokratikleşme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Demokratikleşme uzun bir tarihi süreç içinde ortaya çıkmış ve çeşitli evrimler geçirerek kendini geliştirmiştir. 1959 yılına kadar demokrasinin bazı sosyal şartlara bağlı olduğu ileri sürülmüştür. Ancak 1959 yılında, Lipset demokrasinin sadece sosyal şartlara değil iktisadi gelişmenin gerçekleştirilmesi şartına da bağlı

olduğunu ileri sürerek, daha sonra bu konuda yapılan çalışmalara öncülük etmiştir. Söz konusu çalışmaların bir kısmı Lipset'in (1959) tezini destekler nitelikte, bir kısmı da reddeder nitelikte bulgular elde etmişlerdir.

İktisadi gelişme ile demokratikleşme arasındaki ilişkinin araştırılmasında çeşitli demokrasi ölçümleri geliştirilerek, ileri düzeyde ekonometrik analizlerin yapılmasına katkıda bulunulmuştur. Demokrasi ölçümleri çeşitli demokrasi tanımları ele alınarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda demokrasi ölçümlerinin geliştirilmesiyle söz konusu ilişkinin analiz edilmesinde önemli bir kısıt ortadan kaldırılmıştır. Nitekim demokrasinin çeşitli endeksleri geliştirilmeden önce yapılan araştırmalar karşılaştırmalı analizlerin ötesine geçememişlerdir.

Bu çalışmada Türkiye'de iktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkileri zaman serisi analizleri kullanılarak ekonometrik açıdan tespit edilmeye çalışılmıştır.

İktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkileri araştırılırken, iktisadi büyüme göstergesi olarak GSMH değişkeni alınmıştır. Nitekim GSMH'nın genişlemesi, iktisadi büyümenin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.

Çalışmada ilk önce 1923 – 2003 dönemi ele alınmış ve söz konusu dönemde iktisadi büyümenin demokratikleşme üzerindeki etkisinin mekanizmaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tahmin sonuçlarında GSMH'nın ve demokrasinin gecikmeli değerlerinin demokrasiyi pozitif olarak; 1980 yılı askeri müdahalesini gösteren kukla değişkenin ise demokrasiyi negatif olarak etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, GSMH'da meydana gelen artış demokrasi endeksini artırmaktadır. Elde edilen bu bulgunun Lipset (1959) ve Lipset'in bulgularını destekleyen Coleman (1960), Cutright (1963), Bollen (1979), Helliwell (1992, 1994), Burkhart (1994), Boix vd. (2003), Milanovic (2005), Epstein (2006) bulguları ile uyumlu olduğu söylenebilmektedir. Ancak söz konusu araştırmalar ile bu çalışma arasındaki en önemli fark, bu çalışmanın tek ülke üzerine yapılmış olmasıdır. Diğer yandan tek ülke üzerine yapılan Kim (1971) ve Monshipouri vd.'nin (1995) bulguları ile bu çalışmanın bulguları ters yönde gerçekleşmiştir. Nitekim tek ülke üzerine yapılan söz konusu çalışmalarda, Lipset'in tezinin tek ülke düzeyinde gerçekleşmediği vurgulanmıştır.

Daha sonra çalışmada 1962 – 2003 döneminde GSMH'nın gecikmeli değeri ile demokrasi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak söz konusu dönemde demokrasinin, gecikmeli değerleri ile arasında elde edilen pozitif ilişkinin devam ettiği vurgulanmıştır.

Çalışmada ayrıca 1980 – 2003 döneminde elde edilen sonuçlara göre, 1962 – 2003 döneminde edilen bulguların aksine GSMH'nın gecikmeli değeri ile demokrasi arasında pozitif bir ilişkinin varlığı gözlenmiştir. Ayrıca söz konusu dönemde enflasyonun demokrasi üzerindeki etkisinin yönü de araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, enflasyonun gecikmeli değeri ile demokrasi arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır. Bu ilişkinin 1980 – 2003 döneminde yaşanan iktisadi krizlerin sonucunda ortaya çıkmış olduğu düşünülebilir. Nitekim söz konusu dönemde üç önemli iktisadi kriz yaşanmış, bu dönemlerde enflasyon oranları önemli ölçüde artmış ve iktisadi dengeler bozulmuştur. Bu bağlamda demokrasi de bundan olumsuz olarak etkilenmiştir.

Yapılan analizlerin genel sonuçlarında 1923 – 2003 döneminde GSMH demokrasiyi pozitif olarak etkilemekte, fakat 1962 – 2003 döneminde söz konusu ilişki kesintiye uğramakta ve demokrasi ile GSMH arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. 1980 – 2003 döneminde ise GSMH'nın gecikmeli değeri ile demokrasi arasında pozitif bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de uzun dönemde iktisadi büyümenin

demokratikleşmeye yol açtığı, fakat dönem uzunluğu kısaltıldığı zaman söz konusu ilişkinin her dönemde sürdürülmediği sonucuna ulaşılabilir.

Ayrıca söz konusu üç dönemde de demokrasi ile gecikmeli demokrasi değerleri arasında ilişkinin pozitif olduğu ve kesintiye uğramadığı vurgulanabilir. Bu bağlamda demokrasi, toplumda demokrasi geleneğinin yaygınlaşmasından pozitif olarak etkilenmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, Türkiye’de demokratikleşmenin sürdürülebilir hale getirilebilmesi için iktisadi büyümenin süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin iktisadi büyüme ve kalkınma süreci tekrar gözden geçirilmeli ve iktisadi büyümeyi destekleyici politikalar yeniden düzenlenmelidir.

Ayrıca araştırmadan elde edilen diğer bir bulguya göre, enflasyon oranlarındaki artış demokratikleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda enflasyon oranlarındaki artışın önüne geçilerek geleceğe yönelik iktisadi beklentilerdeki belirsizlik azaltılmalıdır.

Son olarak toplumda demokratikleşme geleneğinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu nedenle eğitim ve öğretimin her kademesinde demokratikleşme bilincinin oluşturulmasına yönelik faaliyetler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., Yared, P. (2005). Income and democracy. *NBER Working Paper Series*, 11205, 1-64.
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N., Swagel, P. (1996). Political instability and economic growth. *Journal of Economic Growth*, 1, 189-211.
- Alfaro, J. A. (2002). Economic development and democracy: can modernization theory be upheld in central america?. 2. *Revista de Ciencias Economicas*, Universidad de Costa Rica, XX (1).
- <<http://www.geocities.com/jaacun/Democracy.PDF>> (22.06.2007).
- Arat, Z. F. (1988). Democracy and economic development: modernization theory revisite. *Comparative Politics*, 21 (1), 21–36.
- Arat, Z. F. (1991). *Democracy and human rights in developing countries*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Banks, A. S. (1994). *Cross-polity time-series data archive*. Binghamton NY: State University of New York.
- Barro, R. J. (1999). Determinants of democracy. *Journal of Political Economy*, 107 (6), 158–83.
- Başar, S., Temurlenk, M., S. (2007). Çevreye uyarlanmış kuznets eğrisi: Türkiye üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 1–12.
- Beetham, D. (1994). *Defining and measuring democracy*. London.
- Bernhagen, P. (2001). Economic development and democracy in latin america: a replication and extension.
- <http://www.tcd.ie/Political_Science/P.Bernhagen/DemDevExt.pdf> (12.10.2006).
- Boix, C., Stokes, S. C. (2003). Endogenous democratization. *World Politics*, 55, 517-49.

- Bollen, K. A. (1979). Political democracy and the timing of development. *American Sociological Review*, 44, 572–87.
- Bollen, K. A. (1993). Liberal democracy: validity and method factors in cross-national measures. *American Journal of Political Science*, 37, 1207–1230.
- Burkhart, R. E., Lewis-Beck, M. S. (1994). Comparative democracy: the economic development thesis. *American Political Science Review*, 88 (4), 903–10.
- Coleman, J. S. (1960). Conclusion: the political systems of the developing area. in Almond, G. A., Coleman, J. S., eds., *The Politics of Developing Areas*, Princeton: Princeton University Press, 532-81'den aktaran Arat, Z. F. (1988), Democracy and development: modernization theory revisited. *Comparative Politics*, 21 (1), 22.
- Coppedge, M., Wolfgang, H. (1990). Measuring polyarchy. *Studies on Comparative International Development*, 25, 51-72.
- Cutright, P. (1963). National political development: measurement and analysis. *American Sociological Review*, 28, 253–64.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Epstein, D. L. (2006). Democratic transitions. *American Journal of Political Science*, 50 (3), 1–33.
- Ertek, T. (1996). *Ekonometriye giriş*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Freedom House (2007). Freedom in the world, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ara_page=333&year=2007> (08.02.2007).
- Freedom House (2006). Freedom in the world country ratings (1972 – 2006), <<http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw/FWAllScores.xls>> (25.09.2006).
- Gasiorowski, M. J. (1996). An overview of the political regime change dataset. *Comparative Political Studies*, 29, 469-483.
- Glasure, Y. U., Lee, A., Norris, J. (1999). Level of economic development and political democracy revisited. *IAER*, 5 (4), 466–77.
- Gould A. C., Maggio, A. J. (2003). Political regimes and economic development: a model of reference - dependent choices and experimental data. <http://www.asu.edu/clas/polisci/cqrm/APSA2003/Gould&Maggio_APSA2003.pdf> (18.03.2007).
- Gurr, T. R. (1974). Persistence and change in political systems, 1800-1971. *American Political Science Review*, 74 (December): 1482-1504.
- Gurr, T. R. (1990). *Polity II: political structures and regime change, 1800–1986*. Ann Arbor: ICPSR.
- Hadenius, A. (1992). *Democracy and development*, Cambridge.
- Helliwell, J. F. (1992). Empirical linkages between democracy and economic growth. *NBER Working Paper*, No: 4066.
- Helliwell, J. F. (1994). Empirical linkages between democracy and economic growth. *British Journal of Political Science*, 24, 225–48.
- Huntington, S. (1991). *The third wave: democratization in the late twentieth century*. University of Oklahoma Press.

- Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton: Princeton University Press'den aktaran Granato, J., Inglehart, R., Leblang, D. (1996), Cultural values, stable democracy, and economic development: A reply. *American Journal of Political Science*, 40 (3), 682.
- Inkeles, A. (1991). *On measuring democrac*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishing.
- Jackman, R. W.(1973). On the relation of economic development to democratic performance. *American Journal of Political Science*, 17(3), 611–21.
- Jagers, K., Gurr, T. R. (1995). Tracking democracies third wave with the polity iii data. *Journal of Peace Research*, 32, 469-484.
- Kim, C. L. (1971). Socio-economic development and political democracy in japanese prefectures. *The American Political Science Review*, 65 (1), 184–6.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P., Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root, how sure are we that economic time series have a unit root?. *Journal of Econometrics*, 54, 159-78.
- Landman, T. (1999). Economic development and democracy: the view from latin america. *Political Studies*, XLVII, 607–26.
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisites of democracy: economic development and political legitimacy. *American Political Science Review*, 53, 69–105.
- Lipset, S. M. (1960). *Political man*. London.
- Londragen, J. B., Poole, K. T. (1996). Does high income promote democracy. *World Politics*, 49, 1-30.
- Maier, H. (1985). Zur neueren Geschichte des demokratiebegriff, in: mnier. H., *Pölitische Wissenschaft in Deutschland*, München/Zürich, 189-218'den aktaran Schmidt, M. G. (2001) *Demokrasi kuramlarına giriş*. Çev. Köktaş, M. E., Ankara: Vadi Yayınları, 256.
- Marshall, M. G., Jagers K. (2002). Polity IV project: political regime characteristics and transitions. 1800 – 2002: Dataset users' manual.Maryland: University of Maryland,
<<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/polity>> (18.09.2006).
- Milanovic, B. (2005). Relationship between income and emergence of democracy reexamined, 1820 – 2000: a non-parametric approach.
<<http://129.3.20.41/eps/le/papers/0509/0509004.pdf>> (22.01.2007).
- Monshipouri, M., Samuel, A. (1995). Development and democracy in pakistan: tenuous or plausible nexus?. *Asian Survey*, 35 (11), 973–89.
- Muller, E. N. (1995). Economic determinants of democracy. *American Sociological Review*, 60 (6), 966–82.
- Neubauer, D. E. (1967). Some conditions of democracy. *The American Political Science Review*, 6 (4), 1002–9.
- Poe, S. C., Tate, C. N. (1994). Repression of human rights to personal integrity in the 1980s: a global analysis. *American Political Science Review*, 88, 853-72.
- Polity IV Project (2006). Dataset users' manual,
<<http://www.cidcm.umd.edu/polity/data/showlic.htm>> (19.06.2006).

- Przeworski, A., Limongi, F. (1997). Modernization: theories and facts. *World Politics*, 49 (2), 155-83.
- Refik, H. (1947). *Demokrasi nedir?* İstanbul.
- Schmidt, M. G. (2001). *Demokrasi kuramlarına giriş*. Çev. Köktaş, M. E., Ankara: Vadi Yayınları.
- Sevüktekin, M., Nargeleçekenler, M. (2005). *Zaman serisi analizi*. İzmir: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sussman, L. R. (1982). The continuing struggle for freedom of information. In Raymond D. Gastil (Ed.), *Freedom in the World, 1982* (pp. 101-119). Westport, CT: Greenwood.
- Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923 – 2005, <<http://www.tuik.gov.tr>> (10.06.2007).
- Türkkan, E. (1996). *Ekonomi ve demokrasi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Vanhanen, T. (1997). *Prospects of democracy: a study of 172 countries*. London and New York.

EKLER

Ek 1. Değişkenlerinin Tanımsal İstatistikleri (1923 – 2003 Dönemi Modelleri)

	ln(Y)	DEM1
Ortalama	13.4211	2.7654
Medyan	11.3408	7.0000
Max.	18.6290	9.0000
Min.	7.9822	-7.0000
St.sapma	4.2446	6.5921
Çarpıklık	0.1052	-0.5906
Basıklık	1.1811	1.4962
J.Bera	11.3154	12.3417
Prob.	0.0034	0.0020
Gözlem	81	81

Ek 2. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar (1923 – 2003 Dönemi Modelleri)

	ln(Y)	DEM1
ln(Y)	1.0000	
DEM1	0.6220	1.0000

Ek 3. Değişkenlerinin Tanımsal İstatistikleri (1962 – 2003 Dönemi Modelleri)

	ln(DEM11)	ln(Y)
Ortalama	2.7605	17.0754
Medyan	2.8903	17.8428
Max.	2.9444	18.6290
Min.	1.6094	11.2483
St.sapma	0.3700	2.3721
Çarpıklık	-2.4824	-1.9306
Basıklık	7.6207	4.9309
J.Bera	80.5018	32.6165
Prob.	0.0000	0.0000
Gözlem	42	42

Ek 4. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar (1962 – 2003 Dönemi Modelleri)

	DEM11	Y
DEM11	1.0000	
Y	0.0393	1.0000

Ek 5. Değişkenlerinin Tanımsal İstatistikleri (1980 – 2003 Dönemi Modelleri)

	ln(DEM11)	ln(Y)	π
Ortalama	2.7083	18.2488	60.4625
Medyan	2.8332	18.2878	61.8000
Maks.	2.9444	18.6290	106.3000
Min.	1.6094	17.7447	25.3000
St.sapma	0.4263	0.2892	22.9828
Çarpıklık	-2.2225	-0.3217	0.2609
Basıklık	6.0330	1.7543	2.1690
J.Bera	28.9587	1.9657	0.9627
Prob.	0.0000	0.3742	0.6179
Gözlem	24	24	24

Ek 6. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar (1980 – 2003 Dönemi Modelleri)

	ln(Y)	π	ln(DEM11)
ln(Y)	1.000		
π	0.2811	1.0000	
ln(DEM11)	0.6111	0.1293	1.0000

Doç. Dr. Selim BAŞAR

Erzurum'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Erzurum'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Yüksek lisansını Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat bilim dalında, doktorasını ise aynı enstitünün İktisat Politikası bilim dalında tamamladı. 1996–2004 döneminde Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi, 2004–2008 döneminde yardımcı doçent olarak çalıştı. 2008 yılında doçent unvanı aldı. Halen aynı fakültede görev yapmaktadır.

Şaduman YILDIZ

1982 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. 2000 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne girdi ve bu fakültenin iktisat bölümünden 2004 yılında mezun oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası bilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. 2007 yılında yüksek lisansını tamamlayarak Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası bilim dalında doktora programına girdi.

BAÜ
SBED
12 (21)

75